

**УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ” – БИТОЛА
НАУЧЕН ИНСТИТУТ ЗА ТУТУН - ПРИЛЕП**

Дипл. зем. инж. Климе Т. Дамчески

**АНАЛИЗА НА ПРОИЗВОДСТВОТО НА ТУТУН ВО
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ПО РЕГИОНИ И ОПШТИНИ**

Магистерски труд

Прилеп, 2013 година

АНАЛИЗА НА ПРОИЗВОДСТВОТО НА ТУТУН ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ПО РЕГИОНИ И ОПШТИНИ

Дипл. зем. инж. Климе Т. Дамчески

Магистерски труд

М е н т о р

Проф. д-р Кирил Филипоски
Научен институт за тутун - Прилеп
Универзитет "Св.Климент Охридски" - Битола

Проф. д-р Снежана Стојаноска
Научен институт за тутун – Прилеп
Универзитет "Св.Климент Охридски" - Битола

Членови на комисија:

Проф. д-р Ана Корубин Алексоска
Научен институт за тутун - Прилеп
Универзитет "Св.Климент Охридски" - Битола

Наука во која се стекнува магистерскиот труд: Земјоделски науки

Датум на одбрана:

Ја користам оваа пригода да ја искажам својата благодарност кон менторот проф. д-р. Кирил Филипоски, за правилното насочување и несебичното залагање во текот на изработката на овој магистерски труд. Им се заблагодарувам и на проф. д-р Снежана Стојаноска и проф. д-р Ана Корубин Алексоска, за советите и сугестиите при оформувањето на трудов.

Воедно, изразувам голема благодарност спрема семејството и до сите оние, кои на кој било начин ми помогнаа при изработката на магистерскиов труд.

Климе Дамчески

Прилеп - јули, 2013 година

ИЗЈАВА

Изјавувам дека магистерскиот труд под наслов **“Анализа на производството на тутун во Република Македонија по региони и општини“** е резултат на сопствен истражувачки труд.

При изработката на магистерскиов труд ги почитував позитивните законски прописи од областа на заштитата на интелектуалната сопственост и не користев реченици или делови од трудови на други автори, без да ги почитувам методолошките стандарди.

Изјавата ја давам под полна материјална и кривична одговорност.

Магистранд

Дипл. зем. инж. Климе Дамчески

УДК:

АНАЛИЗА НА ПРОИЗВОДСТВОТО НА ТУТУН ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ПО РЕГИОНИ И ОПШТИНИ

А П С Т Р А К Т

Овој магистерски труд се базира на изработената анализа на производството на тутун во Република Македонија по региони и општини за периодот од 2005 до 2011 година. Како материјал за изработка на анализата се користени податоци од Државниот завод за статистика на Република Македонија, податоци од списанија од симпозиуми, други објавени материјали, како и податоци симнати од интернет провајдерите. За анализа се користеа стандардните методи за средување и обработка на податоците.

Површината на Република Македонија заради усогласување со Регулативата 1059/2003 на Европскиот парламент NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistic) е поделена на 8 региони и според четвртото ниво е поделена на 84 општини. Производството на тутун во Република Македонија е застапено во сите 8 региони и во 56 општини.

Вкупните површини под тутун за време на испитуваниот период се движеле од 17.064 хектари во 2008 до 20.300 хектари во 2011 година, или просечно за испитуваниот период 18.270,6 хектари. Површините под тутун од Пелагонискиот и југоисточниот регион учествуваат со 86,84% во вкупните површини за производство на тутун во Република Македонија. Најголеми површини под тутун има во општина Долнени - 2.911,4 хектари, потоа општина Радовиш со 2.406,4 хектари, општина Прилеп со 2.177,3 хектари и општина Ново Село со 1.046,3 хектари. Останатите општини имаат помали површини од 1.000 хектари.

Производството на тутун во Република Македонија за време на испитуваниот период просечно се движи од 17.056 тони во 2008 година до 30.283 тони во 2010 година, во просек 24.678,8 тони.

Во просечното производство на тутун Пелагонискиот регион учествува со 11.681,4 тони тутун, југоисточниот регион со 9.499,0 тони, Вардарскиот регион со 2.079,4 тони, источниот регион со 837,1 тон и Скопскиот регион со 382,5 тони тутун. Останатите региони имаа сосема мало производство на тутун. Најголемо производство на тутун има во општина Долнени со просечно количество од 4.021,4 тони, општина Радовиш со 3.177,7 тони и општина Прилеп со 2.707,0 тони тутун. Со производство над 1000 тони тутун се општините Босилово (1.507,9 тони), Ново Село (1.352,4 тони), Конче (1.224,4 тони), Крушево (1.078,0 тони) и Могила (1.067,0 тони). Со производство над 900 тони се општините Василево (995,3 тони) и општина Струмица (984,9 тони).

Количеството на тутун по жител се движи од 346,27 kg во општина Конче до 18,01 kg во општина Струмица. Просечното производство на тутун по жител во Република Македонија изнесува 12,01 kg.

Според учеството на површините со тутун во однос на површините со ораници и бавчи и производството на тутун по жител, може да се констатира дека во Македонија постојат општини во кои на жителите главно занимање и егзистенција им е производството на тутун. Најголеми почвено-климатски ресурси за зголемување на производството на тутун има во Пелагонискиот регион. Исто така постојат одлични почвено-климатски услови за развој на тутунопроизводството во Вардарскиот и во источниот регион.

Клучни зборови: тутун, површини, принос, региони, општини, принос по хектар

UDC:

**ANALYSIS OF TOBACCO PRODUCTION IN
REPUBLIC OF MACEDONIA ON REGIONS AND MUNICIPALITIES**

ABSTRACT

This master's study is based on the developed analysis of tobacco production in the Republic of Macedonia by regions and municipalities in period from 2005 to 2011 year. As material for the preparation of the analysis are used data from the State Statistical Office of the Republic of Macedonia, as well as data from symposia journals, other published materials and data downloaded from the internet providers. For analysis are used standard methods for collating and processing data.

Territory of the Republic of Macedonia regarding the comply with Regulation 1059/2003 of the European Parliament NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistic) is divided into 8 regions and according to the fourth level is divided into 84 municipalities. Tobacco production in the Republic of Macedonia is maintained in all 8 regions and 56 municipalities.

Total area under tobacco during the test period is ranged from 17,064 hectares in 2008 to 20,300 hectares in 2011, or an average of the test period 18270.6 hectares. Area under tobacco in Pelagonia and Southeast region accounted with 86.84% of the total tobacco production areas in the Republic of Macedonia. The largest area under tobacco was in municipality Dolneni of 2911.4 hectares, municipality Radovis with 2406.4 hectares, municipality Prilep with 2177.3 hectares and municipality Novo Selo with 1046.3 hectares. Other municipalities have smaller areas of 1,000 hectares. Tobacco production in the Republic of Macedonia during the test period average ranges from 17,056 tons in 2008 to 30,283 tons in 2010, or approximately 24,678,8 tons.

The average production of tobacco in Pelagonia region participate with 11681.4 tons, southeast region with 9.499.0 tons, Vardar region with 2079.4 tons, the eastern region with 837.1 tone and Skopje region with 382.5 tons. Other regions have a very low production of tobacco. The largest production of tobacco has municipality Dolneni in with an average amount of 4021.4 tons, municipality Radovis with 3177.7 tons and municipality Prilep with 2707.0 tons. With the production of more than 1000 tons of tobacco were municipalities Bosilovo (1507.9 tons) Novo Selo (1352.4 tons), Konce (1224.4 tons) Krusevo (1078.0 tons) and Mogila (1067.0 tons). With the production of more than 900 tons are municipality Vasilevo (995.3 tons) and municipality Strumica (984.9 tons).

The quantity of tobacco per capita ranges from 346,27 kg in municipality Konce to 18,01 kg in municipality Strumica. The average tobacco production per capita in the Republic of Macedonia is 12,01 kg.

Regarding the share of area under tobacco in terms of area of plow land and gardens and tobacco production per capita can be concluded that in Macedonia there are municipalities where the main occupation and existence of the inhabitants is the production of tobacco. Major soil and climatic resources to increase tobacco production has Pelagonija region. There are also excellent soil and climatic conditions for development of tobacco production in Vardar and eastern region.

Keywords: tobacco, area, yield, regions, municipalities, yield per hectare

СОДРЖИНА

1. ВОВЕД	5
2. ЦЕЛ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	6
3. ПРЕГЛЕД НА ЛИТЕРАТУРАТА	7
4. МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД НА РАБОТА	10
5. РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА	12
5.1. Производство на ориенталски и полуориенталски тутуни во светот и во Република Македонија	13
5.2. Регионите во Република Македонија	18
5.3. Производство на тутун по региони и општини.....	25
5.3.1. Производство на тутун во Вардарскиот регион.....	25
5.3.2. Производство на тутун во источниот регион	31
5.3.3. Производство на тутун во југозападниот регион	36
5.3.4. Производство на тутун во југоисточниот регион	41
5.3.5. Производство на тутун во Пелагонискиот регион	48
5.3.6. Производство на тутун во Полошкиот регион	56
5.3.7. Производство на тутун во североисточниот регион	61
5.3.8. Производство на тутун во Скопскиот регион	66
5.3.9. Збирни резултати од производството на тутун по региони и општини	72
5.4. Анализа на просечните вредности од производството по региони и општини	78
6. ЗАКЛУЧОЦИ	83
7. ЛИТЕРАТУРА	87

1. ВОВЕД

Како дел од индустриските култури, тутунот и неговото производство во Република Македонија зазема значајно место и претставува стратегиска култура во земјоделството. Ова се потврдува со зголемениот интерес за производство на тутун во последните години. Ваквиот интерес доаѓа и како последица на следните неколку моменти:

Производството на тутун во Република Македонија се организира просечно (2005-2011) на 18.270,6 ха. Со производство на тутун се занимаваат околу 33.000 семејства. Оствареното производство на суров тутун за овој период (2005-2011) изнесува 24.678,8 тони. Ова значи дека Република Македонија, многу години наназад, има стабилно производство на тутун. Бидејќи тутунот 99% е наменет за извоз на странските пазари и приливот на средства за производителите е доста голем и влијае на зголемувањето на нивниот стандард, односно ги намалува социјалните случаи во реоните каде што се одгледува. Оваа констатација доаѓа оттаму што на површините каде што се одгледува тутунот не постои друга алтернативна земјоделска култура, која неодамна ни приближно приход колку што дава тутунот. Исто така, не треба да се потцени и нето-приливот на девизни средства од извозот на обработен тутун, кој го ублажуваат девизниот трговски дефицит на Македонија.

Динамичната анализа на производството на тутун по региони и општини ќе даде придонес за осознавање на регионализацијата на производството на тутун по општини и на научна основа ќе даде одговор за развојот на оваа значајна гранка на земјоделството.

Резултатите од истражувањето се очекува да ја претстават реалната состојба на динамиката на производството, човековите и природните ресурси за производството на тутун, односно ќе се расчленат сите елементи на производството на тутун по региони и општини.

Динамичкиот приказ на производството се очекува да даде одговор на прашањето како се движеле одделните елементи на производството на

тутун. Тоа, пак, ќе биде платформата за развој на производството на тутун во иднина. Ова ќе продуцира можност за планско производство во оваа гранка на земјоделството во Република Македонија, пред процесот на преговорите за зачленување во Европската заедница.

Научниот приод на анализата на елементите на производството на тутун ќе им помогне на инволвираните субјекти во овој сектор оптимално да ги планираат своите активности и да ги подобрат деловните резултати.

2. ЦЕЛ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Главната цел на истражувањето е да се утврдат природните ресурси по региони и општини, за вкупните површини, површините под тутун, количеството на произведен тутун, просечната цена на суровиот тутун, бројот на жителите, бројот на работоспособното население итн.

Динамичкиот приказ на природните ресурси и производството, како во натурален и во паричен израз ќе даде придонес за осознавање на регионализацијата на производството на тутун по општини и ќе даде на научна основа, односно платформа за развојот на оваа значајна гранка на земјоделството во Република Македонија

3. ПРЕГЛЕД НА ЛИТЕРАТУРАТА

За производството на тутун во Република Македонија постојат безброј литературни податоци, но речиси сите тие податоци го обработуваат и анализираат производството на тутун по типови, сорти и по години на производство на тутун. До постоењето на сложената организација “Југотутун” податоците за производството на тутун се обработуваа по претпријатијата за производство и откуп на тутунот. Постојат одредени истражувања кои ги обработуваат и регионите со реоните во Република Македонија по старата реонизација пред 2007 година, и едно истражување по новата распределба на регионите и општините во Република Македонија.

Стојаноска и сор. (2006) даваат просечни податоци за регионалната застапеност и структурата во производството на тутун во Р Македонија (1999-2004 година), каде што констатирале дека во производствената структура доминираат ориенталските типови тутун со 90%. Во регионите на Република Македонија вкупното просечно производство на тутун изнесува 9.483 тона, а просечното производство за сите пет региони изнесува 372 тони. Најголемо просечно производство е постигнато во југозападниот регион со 912 тони, па во југоисточниот со 608 тони, а најмало во западниот регион, со само 25 тони. Исто така, Стојаноска презентира и податоци за просечниот принос по хектар, кој изнесува 1.169 kg. Најголем просечен принос е постигнат во централно-источниот регион - 1.248 kg/ha, потоа во југозападниот регион 1.245 kg/ha, југоисточниот регион – 1.160 kg/ha и североисточниот регион – 1.157 kg/ha, а најмал просечен принос е постигнат во западниот регион – 1.037 kg/ha. Најголем просечен принос по реони е постигнат во Неготинскиот реон -1.606 kg/ha, а најмал во Тетовскиот рен од 343 kg/ha. Како краен заклучок Стојаноска потенцира дека во Република Македонија постојат региони кои располагаат со реални можности и услови за брз развој за производството на тутун.

Стојаноска и сор. (2006) истакнуваат дека во регионите-реоните на Република Македонија ќе бидат застапени оние типови тутун кои најмногу одговараат на почвениот тип и на поднебјето, од каде ќе се добие тутунската суровина со висока квалитетна вредност. Најголемо просечно производство за периодот 1999-2004 година има југозападниот регион со 48,78%, а најголемо производство е забележано во реонот на општина Прилеп со 22,01%. Втор по производство на тутун е југоисточниот регион со 31,43%, учество во вкупното производство на Република Македонија, а со најголемо производство во овој регион се карактеризира реонот на општина Радовиш со производство од 22,25%. Трет по големина регион за производство на тутун е централно-источниот регион со 15,48%, учество во вкупното производство, а реон со најголемо учество во овој регион е општина Велес со 6,34%. Производството на тутун во западниот регион и во североисточниот регион е симболично со 2,23%, односно 2,08%.

Стојаноска (2007) дава просечни резултати за откупените количества на типовите-сортите тутун од производствените региони на Република Македонија за периодот 2003-2005 година. Од извршената анализа констатира дека најголемо производство има типот прилеп, а најмало типот берлеј. Најголемите количества на тутун се произведуваат во југозападниот регион, а во останатите региони производството се движи со намален интензитет, додека во североисточниот регион не е регистрирано производство на тутун во испитуваниот период.

Пешевски и сор. (2010) го проучувале производството на тутун по регионите по новата статистичка номенклатура на територијалните единици. Авторот дава просечни податоци за регионите од 2005 до 2009 година. Од истражувањата дошол до констатација дека најголемо просечно производство има во Пелагонискиот регион во реонот на општина Долнени со 2.845 хектари или со 3.958 тони, а најмало во регионот на Полог во реонот на општина Врапчиште со 8 ha и 4 тони тутун. Просечниот принос по хектар е најголем во североисточниот регион во реонот на општина Липково со 1.703 kg. Според учеството на регионите во вкупната површина за производство на

тутун најголемо учество има Пелагонискиот регион со 8.767 ha, или со 49,86%, а најмало регионот на Полог со само 5 ha, или со 0,04%. Аналогно на застапеноста на површините под тутун е и добиеното количество на тутун изразено во тони. Повторно Пелагонискиот регион е прв со 10.890 тони или со 47,70%, а најмалку има регионот на Полог - 5 тони, или со 0,02%. Пешевски, исто така, дава податок и за просечното производство на тутун по хектар кое изнесува 1.315 kg.

4. МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД НА РАБОТА

Како материјал за утврдување на обемот на површините и производството на тутун по региони и општини користевме објавени повеќегодишни статистички податоци од Државниот завод за статистика на Република Македонија за истражуваниот период од 2005 до 2012 година.

Притоа, се користеа следниве публикации:

- Статистички годишници на Република Македонија за 2005 до 2011 година.
- Статистички преглед: Поледелство, овоштарство и лозарство, за 2005 до 2011 година.
- Регионален годишник: Регионите во Република Македонија, 2009 и 2012 година.
- Извештаи на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство на Република Македонија за периодот од 2006 до 2012 година.
- Објавени научни трудови во списанието Тутун/Tobacco.
- Објавени статии во други списанија и презентирани трудови на научни собири.
- Електронски податоци објавени на web страниците на интернет провајдерите.
- Податоци – Управа за хидрометеоролошки работи на Република Македонија.

Исто така, се користеа и необјавени извештаи и податоци на министерствата и други фирми за откуп, обработка и преработка на тутунот.

Од наведените извори се добија релевантни податоци за истражуваниот период, односно за потенцијалните ресурси во регионите и во општините за вкупните површини, површините под тутун, производството на

тутун, просечната цена, бројот на жителите, бројот на работоспособното население и развојот на тутунопроизводството во Република Македонија.

Проучувањето, главно, се базираше на т.н. ”истражување на маса” (desk method), што значи на секундарни податоци. Притоа, најнапред се изврши систематизирање и калибрирање на податоците.

За поставената цел се користеа повеќе методи и подметоди, како што се: индуктивниот метод, дедуктивниот метод, методот на индекси, методот на минимални, максимални и просечни вредности и други математичко-статистички методи, вообичаени за земјоделските истражувања.

5. РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

5.2. РЕГИОНИТЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

На целата територија на Република Македонија постојат големи разлики во одделни региони и реони на релјефот, надморската височина, близината на морето, езерата и дејството на другите клими. Овие разлики го условуваат производството на одделни типови на тутун во одредени реони. Квалитетните ориенталски тутуни се добиваат во реоните на посиромашните почви со хранливи материи и во сушни услови за време на вегетациониот период.

Подобро согледување на производството на тутун по региони и општини потребно е да се запознаеме со поранешната распределба на реонирањето за производството на тутун.

Узуноски (1985) истакнува дека производството на тутун е можно само во одредени еколошки и стопански услови. Врз основа на тоа Југославија е поделена на одредени тутунопроизводствени подрачја. Под поимот тутунопроизводно подрачје се подразбира географски одредена територија, која се карактеризира во својата внатрешност со средни еколошки и стопански услови, кои овозможуваат тутунската продукција да се карактеризира со блиски квалитативни особини. Од овој аспект територијата на Југославија е поделена на четири тутунопроизводствени подрачја кои се одликуваат со посебни климатски, географски и стопански карактеристики. Произведената суровина од овие издиференцирани територии се одликува со посебни својства, во прв ред со специфична употребна вредност на тутунот во преработката. Со оваа поделба Југославија е поделена на следниве подрачја:

1. Подрачје со ориенталски сорти тутун,
2. Подрачје со херцеговачки сорти тутун,
3. Подрачје со вирџиниски сорти тутун и
4. Подрачје со берлејски сорти тутун

Подрачјето за производство на ориенталски сорти тутун ја опфаќа територијата на СР Македонија, Јужниот дел на СР Србија и САП Косово. Во Македонија производствените реони се наоѓаат во топлите и добро осончени котлини.

Филипоски (2004) наведува дека врз основа на неколкугодишната работа на Опитната станица во Прилеп, производството на тутун се регулирало по типови и Управниот одбор на Управата на Државниот монопол во текот на 1931 год., донесол одлука бр. М бр. 803 од 10.01.1931 година, со која покрај максималниот број тутунски стракови што треба да бидат расадени во одделни реони, исто така, бил утврден и типскиот состав по реони:

- Во реонот Струмица и Радовиш типот јака (скече и драма басма);
- Во реонот на Штип типовите прилеп и јака (скече), односно киречилер);
- Во реонот на Кочани тип блатец
- Во реонот на Велес, Кавадарци, Гевгелија типот јака
- Во реоните на Прилеп и Битола типовите јака, прилеп (цумај бала и зихна).
- Во реонот на Тетово типовите тетово I (скече) и Тетово II (блави просочан).
- Во реонот на Скопје типот јака и
- Во реонот на Куманово типот куманово (отѓански).

Во Основниот закон за тутунот (Сл. лист на СФРЈ бр.11/1965) членот 7 гласи “Со закон на републиката може да се определи да може на определено подрачје да се произведуваат само определени тутунови сорти и типови“

Во Законот за тутун (Сл.в. на СРМ, бр.8/1973) членот 5 гласи “Производството на суров тутун во лист се организира по производствени региони. Под производствен регион, во смисла на овој закон се смета, по правило, подрачјето на една општина“.

Во Законот за изменување и дополнување на Законот за тутун од 1986 година (Сл.весник бр.29/1986) членот 5 се менува и гласи “Производството на суров тутун во лист се организира во производни региони и реони. Под произведен регион, во смисла на овој закон се подразбира пошироко географско подрачје кое претставува една поврзана целина и има исти или слични агроколошки услови. Под произведен реон, во смисла на овој закон се подразбира потесно подрачје во рамките на еден произведен регион кое се одликува со определени агроколошки услови“.

Врз основа на Законот за тутун (Службен весник на СРМ) бр.8/73, донесено е Решение во Сл. весник бр.8/1987 година за определување на производните региони и реони за производство на тутун. Со ова решение се утврдени 5 производни региони и тоа:

1. Североисточен произведен регион со следниве реони: Скопски, Кумановски, Кривопаланечко-кратовски
2. Западниот произведен регион со следниве реони: (Полошко – тетовско - гостиварски, Охридско-струшки и Кичевски, Дебарски и Ресенски)
3. Југозападен регион со Пелагонискиот произведен реон,
4. Централно-источен регион со следниве реони: (Тиквешко-велешки и Овчеполски, Кочанско-Винички и Делчевско-Пехчевски.
5. Југоисточен регион со следниве реони: Гевгелиско-валандовски и Струмичко-радовишки.

Согласно со почвено-климатските, релјефните и другите карактеристики на територијата на СР Македонија и барањата на странскиот пазар конкретно се утврдени типовите за секој произведен реон одделно:

1. Скопски реон: ориенталски и полуориенталски
2. Кумановски реон: ориенталски, полуориенталски и вирџиниски
3. Кривопаланечки-кратовски реон: ориенталски
4. Полошки реон: вирџинија, полуориенталски и ориенталски
5. Охридско-струшки и кичевски реон: вирџинија, берлеј и ориенталски
6. Дебарски реон: ориенталски, полуориенталски и вирџинија

7. Ресенски реон: ориенталски и вирџинија
8. Пелагониски реон: ориенталски и вирџинија
9. Тиквешко-велешки и Овчеполски реон: ориенталски
10. Кочанско-винички реон: ориенталски и вирџинија
11. Делчевско-пехчевски реон: ориенталски
12. Гевгелиско-валандовски реон: ориенталски
13. Струмичко-радовишки реон: ориенталски

Врз основа на ова Решение во 2007 година на ниво на Сложената организација “Југотутун” е склучена Самоуправна спогодба за утврдување на типовите, односно сортите тутун кои ќе се одгледуваат во рамките на еден произведен регион, односно произведен реон.

Утврдените типови и сорти тутун со Самоуправната спогодба се изменувани и коригирани со решенија во Сл.весник на Р Македонија бр. 24/1997, 29/1999, 30/1997, 38/1997 и 5/2003. Исто така, врз основа на оваа самоуправна спогодба во 1990 година од Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство и од Стопанската комора на Р Македонија е издадена тутунска карта на англиски и руски јазик. Но, со новиот Закон за тутун донесен во 2006 година (Сл.весник на РМ 24/2006) повеќе не се споменуваат тутунопроизводните региони и реони за производство на тутун во Република Македонија, што е во согласност со регулативите на Европската унија.

Република Македонија заради усогласување со Регулативата 1059/2003 на Европскиот парламент NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistic) со која се регулира воспоставување заедничка статистичка класификација на територијалните единици за прибирање, обработка и усогласување со регионалните статистики од Европската унија, во 2007 година ја усвои Номенклатурата на територијалните единици за статистика-NTEC (Сл.весник на Република Македонија бр. 158/2007). Оваа номенклатура обезбедува единствена и унифицирана поделба на територијалните единици на регионално и на локално ниво. Номенклатурата на територијалните единици се состои од 5 нивоа. Првото и второто ниво е за целата територија на Р Македонија. Третото ниво се состои од 8 неадминистративни единици, четвртото ниво се состои од 84 општини и петтото ниво од 1776 населени места.

Главниот критериум за третото ниво од NTEC е бројот на населението во статистичкиот регион да не е помал од 150.000 жители. Исто така во формирањето на регионалните нивоа за статистички цели се земени и другите критериуми како што се: географските услови, соцоекономските, сообраќајните, историските и просторните услови.

Осумте неадминистративни региони според оваа класификација се:

1. Вардарски регион
2. Источен регион
3. Југозападен регион
4. Југоисточен регион
5. Пелагониски регион
6. Полошки регион
7. Североисточен регион
8. Скопски регион



Извор:mk.wikipedia.org

Слика 1. Регионите во Република Македонија

Во табела 3 се дадени основните податоци за површините на осумте неадминистративни региони по категорија на користењето на територијата на Република Македонија.

Табела 3. Вкупна површина и површина по категории на користење во 2011 година

Република Македонија и региони	Вкупна површина ha	Земјоделска површина ha	Обработлива површина ha	Ораници и бавчи ha
Р Македонија	2.571.300	1.120.213	511.316	414.829
Вардарски регион	404.200	106.182	55.475	43.925
Источен регион	353.700	162.265	77.079	62.893
Југозападен регион	334.000	114.708	49.877	39.657
Југоисточен регион	273.900	90.481	56.360	48.653
Пелагониски регион	471.700	272.010	112.078	92.839
Полошки регион	241.600	160.308	43.080	30.416
Североисточен регион	231.000	141.398	78.674	64.381
Скопски регион	181.200	72.861	38.693	32.065

Извор: Регионите во Р Македонија 2012 и mk.wikipedia.org

Табела 4. Некои поважни општи показатели за регионите

Република Македонија и региони	Вкупно население (2011)	Густина на населеност жители/km ² (2011)	Работоспособно население (2011)	Бруто домашен приход по жител во денари (2010)	Стапка на вработеност (2011)
Р Македонија	2.058.539	80,1	1.656.215	211.191	38,9
Вардарски регион	153.822	38,1	126.086	206.667	38,0
Источен регион	179.387	50,7	149.108	206.770	48,7
Југозападен регион	221.517	66,3	179.157	155.572	32,4
Југоисточен регион	173.056	63,2	140.279	219.714	64,4
Пелагониски регион	233.628	49,5	190.697	225.437	43,8
Полошки регион	315.964	130,8	250.398	98.848	30,0
Североисточен регион	175.266	75,9	139.110	108.664	21,7
Скопски регион	605.899	334,4	481.379	314.809	38,9

Извор: Регионите во Р Македонија 2012, СГ на Р Македонија 2012 (стр.321)

Територијата на Република Македонија изнесува вкупно 2.571.300 хектари. Од тоа, 43,56% или 1.120.213 хектари во 2011 година се земјоделска површина.

Од земјоделската површина 511.316 хектари се обработливата површина што е речиси половината (45,64%) од неа. Од обработливата површина под ораници и бавчи се 414.829 хектари или 81,12%.

Од прикажаните податоци може да се види дека најголем регион по површина е Пелагонискиот, а најмал Скопскиот. Исто така и според густината на населението по бројот жителите на km^2 најмногу се во Скопскиот регион (334,4), а речиси десет пати помалку има во Вардарскиот регион (38,1). Сепак, од гледна точка на развојот на земјоделството, односно производството на тутун и расположливото земјиште и почвено-климатските услови Пелагонискиот регион има најголеми перспективи, бидејќи располага со најголеми површини ораници и бавчи (92.839 ha). Но, овој регион има доста мал процент на младо население, односно во него преовладува постарата популација како резултат на големата миграција на младите во развиените земји. Најмала можност за развој на земјоделството имаат Скопскиот и Полошкиот регион според земјишните капацитети, а според населението близу половината од населението во Македонија живее во овие два региона. Во Полошкиот регион почвено-климатските услови не обезбедуваат добивање квалитетни ориенталски типови тутун, додека за производство на крупнолисни тутуни постојат оптимални услови. Во Скопскиот регион има најголем број работоспособно население (481.379) и поради концентрираната преработувачка на производите овој регион има најголем бруто домашен приход по жител, кој за 2011 година изнесува 314.809 денари. Во повеќето региони во Република Македонија постојат погодни почвено-климатски услови за производство на висококвалитетни ароматични ситнолисни тутуни.

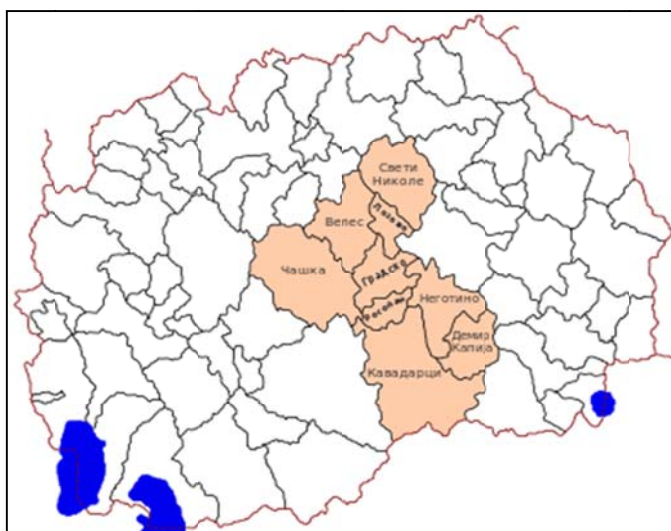
За подобро осознавање на производството на тутун по региони и општини е потребно да се осознаат основните карактеристики на секој реон од аспект на производството на ориенталските тутуни.

5.3. ПРОИЗВОДСТВО НА ТУТУН ПО РЕГИОНИ И ОПШТИНИ

На целата територија на Република Македонија може да се произведува тутун. Но, поради големите разлики на релјефот, надморската височина и климатските услови не може со успех да се произведува секој тип тутун. Климатските и почвените услови ја условуваат застапеноста на соодветниот тип тутун. Климата е главниот фактор за добивање квалитетни ситнолисни ароматични тутуни. Квалитетните ориенталски ароматични тутуни се добиваат во реоните на посиромашни почви со хранливи материи и во топли и сушни услови за време на вегетациониот период.

5.3.1. Производство на тутун во Вардарскиот регион

Вардарскиот регион се наоѓа во централна Македонија и се граничи со следните региони: Пелагониски регион, југозападниот регион, Скопскиот регион, југоисточниот регион и со источниот регион (Слика 2).



mk.wikipedia.org

Вардарскиот регион се протега по течението на реката Вардар и Овчеполската котлина. Во овој регион спаѓаат следните општински реони:

1. Велес
2. Градско
3. Демир Капија
4. Кавадарци
5. Лозово
6. Неготино
7. Росоман
8. Свети Николе и
9. Чашка

Слика 2. Вардарски регион

Во овој регион големо влијание има медитеранската клима која продира по течението на реката Вардар (Табела 5). Конфигурацијата на теренот е брановидно-рамничарска. Во овој регион преовладуваат колувијалните,

5.4. Анализа на просечните вредности од производството по региони и општини

Во овој дел ќе бидат презентирани синтетизирани податоци за производството на тутун по региони и за десетте општини со најголемо производство на тутун во Република Македонија (Долнени, Радовиш, Прилеп, Босилово, Ново Село, Конче, Крушево, Могила, Василево и Струмица). Од прикажаните податоци за просечната површина за производство на тутун по региони, може да се види дека најголеми површини за производство на тутун има во Пелагонискиот регион со 9.118,0 хектари, или 49,90% и југоисточниот регион со 6.749,4 хектари, или со 36,94% од вкупните површини под тутун во Македонија. Од податоците јасно се гледа дека производството на тутун, главно е лоцирано на површините од овие два региона (86,84%). Помалку позначајно е и производството на тутун во Вардарскиот регион, кое зазема просечно 1.269,9 хектари или 6,95%. Помали површини за производство на тутун има во источниот регион од 635,3 хектари, или 3,48% и Скопскиот регион со 299,6 хектари или 1,64%.

Табела 40. Просечно производство на тутун по региони (2005-2011)

Региони	Површини под тутун		Производство на тутун		Принос	
	ha	%	Тони	%	kg/ha	Ранг
Пелагониски регион	9.118,0	49,90	11.681,4	47,33	1.122,4	5
Југоисточен регион	6.749,4	36,94	9.499,0	38,49	1.206,5	4
Вардарски регион	1.269,9	6,95	2.079,4	8,43	1.690,6	1
Источен регион	635,3	3,48	837,1	3,39	1.243,8	3
Скопски регион	299,6	1,64	382,5	1,55	697,4	8
Југозападен регион	107,1	0,59	70,4	0,28	761,2	7
Североисточен регион	87,7	0,48	125,0	0,51	1.544,6	2
Полошки регион	4,4	0,02	4,0	0,02	795,7	6
Вкупно	18.270,6	100,00	24.678,8	100,00	1.132,8	0

Производствените површини под тутун во југозападниот, североисточниот и во Полошкиот регион се минимални и незначителни со учество под 1%.

Од презентираниите податоци за производството на тутун во тони, може да се види дека е најголемо во Пелагонискиот (47,33%) и во југоисточниот регион (38,49%), а заедно двата региона во вкупното производство на тутун во Република Македонија учествуваат со 85,82%. Ако на ова производство се додаде и производството од Вардарскиот регион, тогаш учеството на овие три региони во вкупното производство на тутун ќе изнесува 94,25%. Со мало производство на тутун учествуваат источниот регион со 3,39% и Скопскиот регион со 1,55%. Во југозападниот, североисточниот и во Полошкиот регион производството на тутун е под 1% од вкупното количество на тутун што се произведува и е безначајно за производството на тутун во Република Македонија (Табела 40).

Табела 41. Вкупна површина на ораници, бавчи и тутун по региони
Во 2011 година

Република Македонија и региони	Ораници и бавчи ha	Површина под тутун	
		ha	% од ораници и бавчи
Република Македонија	414.829	19.679	4,74
Вардарски регион	43.925	1.340	3,05
Источен регион	62.893	509	0,81
Југозападен регион	39.657	95	0,24
Југоисточен регион	48.653	7.320	15,04
Пелагониски регион	92.839	9.872	10,63
Полошки регион	30.416	2	0,01
Североисточен регион	64.381	46	0,07
Скопски регион	32.065	495	1,54

Извор: Регионите во Р Македонија 2012, mk.wikipedia.org и наши пресметки

Од податоците за површините под тутун во вкупните површини под ораници и бавчи по региони може да се забележи дека најголем процент на учество има во југоисточниот регион со 15,04%, а потоа доаѓаат Пелагонискиот регион со 10,63%, Вардарскиот регион со 3,05%, Скопскиот регион со 1,54%, и источниот регион со 0,81 %. Учеството на останатите региони е помалку од 1%.

Од прикажаните податоци за производството на тутун во десетте општини, може да се види дека вкупните површините под тутун изнесуваат 13.367,9 хектари, а вкупната површина под ораници и бавчи и е 76.092 хектари. Површините под тутун во десетте општини во однос на вкупните површини под ораници и бавчи просечно учествуваат со 17,57%.

Најголемо процентно учество на површините под тутун во однос на површините под ораници и бавчи по општини, има во општина Крушево со 31,59%, потоа доаѓа општина Радовиш со 25,76%, општина Долнени со 24,98% и општина Конче со 22,07%. Исто така и општина Ново Село има повисок процент на учество на површините под тутун во однос на површината под ораници и бавчи, кој изнесува 18,97%. Другите општини имаат помало учество во вкупните површини под ораници и бавчи со процент од 8,74% во општина Струмица до 14,25% во општина Прилеп. Општина Босилово учествува во вкупните површини под ораници и бавчи со 13,50%. Според овие податоци се доаѓа до констатација дека површините со тутун во десетте општини имаат значително учество во површините под ораници и бавчи, освен во општина Струмица, која има најмало процентуално учество во површините под ораници и бавчи.

Десетте општини со најголемо производство на тутун во вкупното производство на тутун во Република Македонија учествуваат со 73,41%, или со просечно од 18.116 тони. Најголемо учество има општина Долнени со 16,27%, потоа доаѓа општина Радовиш со 12,85%, па општина Прилеп со учество од 10,95%, а најмало учество има општина Струмица со 3,98%.

Табела 42 Некои поважни показатели за десетте општини со најголемо производство на тутун

Општина		Површини		% на површини со тутун во однос на површините на ораници и бавчи	Производство на тутун (2005-2011)		Број на жители	Произведен тутун по жител во kg
		Ораници и бавчи ha	Расаден тутун ha		тони	% од вкупното производ. на Р Макед.		
1	Долнени	11.653	2.911,4	24,98	4.021,4	16,27	13.847	290,40
2	Радовиш	9.343	2.406,4	25,75	3.177,7	12,85	28.244	112,51
3	Прилеп	15.280	2.177,3	14,25	2.707,0	10,95	76.768	35,26
4	Босилово	6.288	849,0	13,50	1.507,9	6,10	14.260	105,74
5	Ново Село	5.516	1.046,3	18,97	1.352,4	5,47	11.567	116,92
6	Конче	3.967	875,4	22,07	1.224,4	4,95	3.536	346,27
7	Крушево	2.876	908,6	31,59	1.078,0	4,36	9.684	111,32
8	Могила	7.782	841,6	10,81	1.067,0	4,32	6.710	159,02
9	Василево	5.704	680,6	11,93	995,3	4,03	12.122	82,11
10	Струмица	7.683	671,3	8,74	984,9	3,98	54.676	18,01
Вкупно 10-те општини		76.092	13.367,9	17,57	18.116	73,41	231.414	78,28
Вкупно Македонија		414.829	18.270,6	4,40	24.678,8	100,00	2.058.539	12,01

Голема разлика постои во производството на тутун по жител во овие десет општини. Со најголемо количество на тутун по жител од 346,27 kg е општина Конче. Потоа доаѓа општина Долнени со 290,4 kg, и со поголемо количество на тутун по жител од 159,02 kg е општина Могила, а најмало количество на тутун по жител од 18,01 kg има општина Струмица.

Од овие податоци може да се констатира дека во Македонија постојат општини во кои на жителите главно занимање и егзистенција им е производството на тутун. Такви се општините Конче, Долнени, Крушево, Радовиш, Могила, Ново Село и др.

Во сите десет општини традиционално се произведува ориенталски тутун за потребите на најпознатите светски производителите на цигари. Можеме да констатираме дека најповолни почвено-климатски ресурси за зголемување на производството на тутун има во Пелагонискиот регион. Постојат одлични почвено-климатски услови за развој на тутинопроизводството во Вардарскиот и во источниот регион.

5.1. ПРОИЗВОДСТВО НА ОРИЕНТАЛСКИ И ПОЛУОРИЕНТАЛСКИ ТУТУНИ ВО СВЕТОТ И ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

За да донесуваме правилни и веродостојни констатации за производството на тутун во Република Македонија, неопходно е да имаме сознанија за динамиката на светското производство и за производството на ориенталски и полуориенталски тутуни во светот. Најквалитетните ориенталски тутуни наменети за извоз традиционално се произведуваат во балканските земји. Исто така, ориенталски и полуориенталски тутуни се произведуваат во некои азиски земји и во поранешните советски републики.

Тутунот во Македонија е донесен во 1638 година во реоните на : Ќустендил, Битола, Охрид, а по сто години во Прилеп, Велес, Лерин и други места.

Филипоски и сор. (1999) наведуваат дека ширењето на тутунот во Македонија не траело долго време; тој бил забранет во времето на Осман II од 1622 година и на Мурат IV од 1623 година. Забраната е укината во 1688 година за времето на Сулјеман II, и тутунот покрај памукот станал најдоходната култура во земјоделството на Македонија. Вкупното производство на тутун почнува да се зголемува дури по Втората светска војна и максимумот го достигнува во 1982 година со 36.221 тон.

Светското производство на ориенталски тутуни полека се намалува. Најголема тенденција на намалување се забележува во балканските земји кои се традиционални производители и извозници на ориенталски тутуни. Просечното производство на светското производство на ориенталски и полуориенталски тутуни во истражуваниот период се движи од 352.000 тони во 2005 година до 216.000 тони во 2011 година. Во 2012 година се очекува зголемување на ова производство на ниво од околу 231.600 тони. Во табела 1 е даден прегледот за производството на ориенталски и полуориенталски тутуни кај традиционалните земји - извознички и на други производители на овие тутуни во светот.

Табела 1. Производство на ориенталски и полуориенталски тутуни во светот во тони

Земји производители	Година на производство								Просек 2008-2012
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012*	
Извозници на тутун									
Бугарија	35.600	17.400	18.200	21.900	28.800	29.100	17.000	18.300	23.020
Грција	53.900	21.800	21.400	20.200	20.500	17.500	17.700	18.700	18.920
Индија	0	1.500	2.900	4.400	6.400	9.200	3.700	2.000	5.140
Македонија	23.700	23.200	17.000	17.000	23.200	26.400	21.000	24.400	22.400
Тајланд	5.800	5.800	5.800	10.000	10.000	10.000	7.900	9.700	9.520
Турција	129.000	93.100	71.000	92.400	80.100	50.300	43.600	55.300	64.340
Вкупно извозници	249.000	162.700	136.400	165.900	169.100	142.500	110.900	128.400	143.340
Други производители									
Албанија	4.600	4.300	4.000	2.500	2.500	2.500	2.500	2.500	2.500
C.I.S.	56.600	56.200	52.800	49.500	47.300	48.400	45.000	42.700	46.580
Иран	2.000	2.700	3.000	2.100	2.500	2.800	1.100	1.300	1.960
Либан	8.500	8.500	7.900	7.200	7.200	5.500	5.200	5.200	6.060
Пакистан	9.900	13.200	11.600	15.000	15.000	14.000	15.000	15.000	14.800
Народна Република Кина	6.000	7.000	8.000	12.000	18.000	18.000	22.500	22.500	18.600
Сирија	10.500	10.500	11.000	11.000	11.000	10.800	10.800	10.800	10.880
Други	4.900	2.300	1.500	1.900	2.400	3.200	3.100	3.300	2.780
Вкупно други произ.	103.000	104.700	99.900	101.200	105.900	105.100	105.100	103.200	104.160
ВКУПНО СВЕТ-ориенталски-полуориенталски	352.000	267.400	236.300	267.100	274.900	247.600	216.000	231.600	247.500

Податоци: Universal Corporation, 2013 *Предвидено производство

Табела 2. Светско производство на тутун по типови во тони

Типови на тутун	Година на производство							
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012*
Вирџинија	4.033.700	3.942.200	3.869.000	4.172.900	4.319.800	4.540.400	4.492.400	4.578.600
Берлеј	772.500	721.600	614.500	735.000	835.300	749.800	774.900	583.600
Темни тутуни сушени на воздух	144.700	144.800	143.500	134.800	128.900	130.200	134.100	122.000
Темни тутуни сушени на оган	37.200	36.500	40.300	54.100	52.800	54.500	54.300	50.700
Ориенталски-сушени на сонце	352.000	267.400	236.300	267.100	274.900	247.600	216.000	231.600
Вкупно свет	5.340.100	5.112.500	4.903.600	5.363.900	5.611.700	5.722.500	5.671.700	5.566.500
% Ориенталски/свет **	6,59	5,23	4,82	4,98	4,90	4,33	3,81	4,16
% Македонија/свет ориенталски**	6,73	8,68	7,19	6,36	8,44	10,66	9,72	10,53
% Македонија/ свет **	0,44	0,45	0,35	0,32	0,41	0,46	0,37	0,44

Податоци: Universal Corporation, 2013 ,

*Предвидено производство

** Наши пресметки врз база на податоците од Universal Corporation, 2013

Од презентираниите податоци во табела 1 за производството на ориенталските и полуориенталските типови тутун може да се види дека просечното петгодишно производство кај земјите извознички изнесува 143.340 тони, или 57,91% од светското производство на овие тутуни, а кај другите земји производителки на ориенталски и полуориенталски тутуни изнесува 104.160 тони или 42,09%.

Најголем производител на ориенталските тутуни е Турција со просечно производство од 64.340 тони, потоа доаѓаат Бугарија со 23.020 тони, Македонија со 22.400 тони, Грција со 18.920 тони, Тајланд со 9.520 тони и Индија со 5.140 тони.

Производството на ориенталските тутуни во однос на вкупното светско производство на тутун во последните пет години се движи од 3,81% во 2011 година до 4,98% во 2008 година.

Македонското производство на тутун во однос на светското производство на ориенталски и полуориенталски тутуни се движи од 6,36% во 2008 година до 10,66% во 2010 година, а во однос на вкупното светско производство на тутун се движи од 0,32% во 2008 година до 0,46% во 2010 година. Трендот на зголемувањето на нашето производство во однос на светското производство не е резултат на неговото фактичко зголемување, туку е резултат на намалувањето на светското производство на ориенталски тутуни. Од овој податок може да се констатира дека Република Македонија со своето производство не претставува некој голем производител на овие тутуни и дека не може да влијае многу во глобалните стратегии за производството на тутун. Но, Република Македонија спаѓа во традиционалните пет земји извознички на овие тутуни кои се употребуваат за изработка на цигари од најголемите светски производители и во ова производство учествува со 15,63% и има доста важно место и влијание во светската трговија со овие тутуни.

Најголемата причина за намалувањето на производството ориенталските тутуни е укинувањето на субвенциите во Грција и преминувањето кон производство на маслиники и развој на туризмот во

Турција. За да се задржи производството во Република Македонија неопходно е потребно да продолжи субвенционирањето на ова производство од државата.

Други поголеми производители на ориенталски и полуориенталски тутуни во светот, кои произведуваат за потребите на своите земји во 2012 година се поранешните Руски Републики (C.I.S.) со производство од околу 42.700 тони, Народна Република Кина (PRC) со 22.500 тони, Пакистан со 15.000 тони и Сирија со 10.800 тони.

Во нашава земја водечки фирми се Сокотаб ДОО Битола, Alliance One Македонија – Кавадарци, “Струмица-Табак” - Струмица и Тутунскиот комбинат – Прилеп. Помали фирми за производство и обработка на тутун се Далија Табак-Делчево, Центротабак-Велес, Пашоски Доел–Скопје и Орбита Табак-Скопје. Постојат две современи фабрики за цигари и тоа во Скопје и во Прилеп. Според постојните активни капацитети во Република Македонија и капацитетите кои се слободни постојат можности и стручни кадри за производство и обработка на ориенталски тутун во количество од над 35.000 тони.

6. ЗАКЛУЧОЦИ

Врз основа на презентираните податоци од анализата на производството на тутун во Република Македонија по региони и општини за периодот од 2005 до 2011 година, можеме да ги донесеме следниве заклучоци:

- Република Македонија од 2007 година според третото ниво на распределбата е поделена на 8 неадминистративни територијални региони (единици) според Номенклатурата на територијалните единици за статистика (NTEC). Осумте региони се: Вардарскиот регион; источниот регион; југозападниот регион; југоисточниот регион; Пелагонискиот регион; Полошкиот регион; североисточниот регион и Скопскиот регион.
- Територијалните региони според четвртото ниво се поделени на 84 општини.
- Производството на тутун во Република Македонија е застапено во сите осум региони, односно во 58 општини. Во 26 општини во испитуваниот период не е регистрирано производство на тутун.
- Вкупните површини под тутун за време на испитуваниот период се движеле од 17.064 хектари во 2008 до 20.300 хектари во 2011 година, или просечно за испитуваниот период 18.270,6 хектари.
- Просечните површини со тутун се движеле од 4,4 хектари во Полошкиот регион до 9.118,0 хектари во Пелагонискиот регион. Површините под тутун во Пелагонискиот регион од вкупните површини со тутун во Република Македонија зафаќаат 49,90%, во југоисточниот регион 36,94%, во Вардарскиот 6,95%, во источниот регион 3,48% и во Скопскиот регион 1,64%. Во југозападниот регион производствените површини изнесуваат 0,59%, во североисточниот

регион 0,48% и во Полошкиот регион 0,02% од вкупните површини со тутун во Република Македонија.

- Површините под тутун од Пелагонискиот и југоисточниот регион учествуваат со 86,84% во вкупните површини за производство на тутун во Република Македонија.
- Површините под тутун во однос на вкупните површини на ораници и бавчи по региони може да се забележи дека најголем процент на учество имаат во југоисточниот регион со 15,04% а потоа доаѓа Пелагонискиот регион со 10,63%, Вардарскиот регион со 3,05% и 1,54% учество има Скопскиот регион. Учесството на останатите региони е под 1%.
- Најголеми површини под тутун има во општините Долнени од 2.911,4 хектари, потоа општина Радовиш со 2.406,4 хектари, општина Прилеп со 2.177,3 хектари и општина Ново Село со 1.046,3 хектари. Останатите општини имаат помали површини од 1.000 хекатри.
- Најголемо процентно учество на површините под тутун во однос на вкупната површина под ораници и бавчи во општината има во општина Крушево со 31,59%, потоа доаѓаат општина Радовиш со 25,76%, општина Долнени со 24,98% и општина Конче со 22,07%. Исто така и општина Ново Село има повисок процент, кој изнесува 18,97%. Другите општини имаат помало учество во однос на вкупните површини под ораници и бавчи.
- Производството на тутун во Република Македонија за време на испитуваниот период просечно се движи од 17.056 тони во 2008 до 30.283 тони во 2010 година, или просечно 24.678,8 тони.
- Во просечното производство на тутун Пелагонискиот регион учествува со 11.681,4 тони, југоисточниот со 9.499,0 тони, Вардарскиот регион со 2.079,4 тони, источниот регион со 837,1 тон и Скопскиот регион со 382,5 тони. Останатите региони, односно

североисточниот (125,0 тони), југозападниот (70,4 тони) и Полошкиот (4,0 тони) имат сосема мало производство на тутун.

- Најголемото производство на тутун во Република Македонија се добива од Пелагонискиот и југоисточниот регион кои, заедно, учествуваат со 85,82% во вкупното производство на тутун, а заедно и со Вардарскиот регион учествуваат со 94,25%. Останатите региони (источниот, Скопскиот, североисточниот, југозападниот и Полошкиот регион) учествуваат само со 5,75%.
- Просечниот принос по хектар по годините на истражувањето се движи во границите од 1.068,3 kg во 2008 до 1.332,6 kg во 2010 година, или просечно 1.132,8 kg/ha. Просечниот принос по хектар по региони се движи од 697,4 kg во Скопскиот регион до 1690,6 kg во Вардарскиот регион.
- Површините под тутун во однос на вкупните површини под ораници и бавчи по региони, се забележува дека најголем процент на учество има во југоисточниот регион со 15,04%, потоа во Пелагонискиот регион со 10,63%, Вардарскиот регион со 3,05%, Скопскиот регион со 1,54%, и источниот регион со 0,81 %. Учеството на останатите региони е под 1%.
- Површините под тутун во десетте општини во однос на вкупните површини на ораници и бавчи просечно учествуваат со 17,57%.
- Најголемо производство на тутун имаат општините: Долнени (4.021,4 тони), Радовиш (3.177,7 тони) и Прилеп (2.707,0 тони). Со производство над 1000 тони тутун се општините Босилово (1.507,9 тони), Ново Село (1.352,4 тони), Конче (1.224,4 тони), Крушево (1.078,0 тони) и Могила (1.067,0 тони). Со производство над 900 тони се општина: Василево (995,3 тони) и општина Струмица (984,9 тони).

- Десетте општини со најголемо производство на тутун во производството на тутун во Република Македонија учествуваат со 73,41%, или со просечно производство од 18.116 тони тутун. Најголемо учество има општина Долнени со 16,27%, потоа општината Радовиш со 12,85% и општина Прилеп со учество од 10,95%. Најмало учество има општина Струмица со 3,98%.
- Најголемо количество на тутун по жител од 346,27 kg има општина Конче, потоа доаѓа општина Долнени со 290,4 kg, и општина Могила со 159,02 kg по жител. Најмало количество на тутун по жител има општина Струмица со 18,01 kg. Просечното производство на тутун по жител во Република Македонија изнесува 12,01 kg.
- Според учеството на површините со тутун во однос на површините под ораници и бавчи и производството на тутун по жител, може да се констатира дека во Македонија постојат општини во кои на жителите главно занимање и егзистенција им е производството на тутун. Такви се општините Конче, Долнени, Крушево, Радовиш, Могила, Ново Село и др.
- Најповолни почвено-климатски ресурси за зголемување на производството на тутун има во Пелагонискиот регион. Исто така постојат одлични почвено-климатски услови за развој на тутунопроизводството во Вардарскиот и во источниот регион.

5.0. ЛИТЕРАТУРА

1. PEŠEVSKI M., Filiposki K., 2002., Sexual and age structure of the participants in the production of oriental type of tobacco on family farms in the Republic of Macedonia. Macedonian association of agricultural economists and Ministry of Agriculture, forestry and water economy. Paperworks from First scientific meeting of Balkan's Agricultural Economists: Cooperation between developing Balkans countries of Agriculture and food production, 306-314, Skopje.
2. ПЕШЕВСКИ М., ФИЛИПОСКИ Б., ЖИВКОВИЌ Д., СТОЈАНОСКА С. 2010. Биланс на тутунот во Р Македонија. Тутун бр. 1-6 стр. 62-66. ЈНУ Институт за тутун – Прилеп.
3. ПЕШЕВСКИ М., ФИЛИПОСКИ Б., ЖИВКОВИЌ Д., СТОЈАНОСКА С. 2011. Поважни обележја на тутунопроизводството во Р Македонија. Тутун бр. 1-6 стр. 49-58. Научен институт за тутун – Прилеп.
4. ПЕШЕВСКИ М., ЖИВКОВИЌ Д., КОЦИЌ М., ТРАЈКОСКА М., МАНЕСКИ Љ., 2011. Влијание на тутунот врз намалување на сиромаштвото кај семејните стопанства. Тутун бр. 7-12 стр. 120-129. Научен институт за тутун – Прилеп.
5. PESEVSKI M., Zivkovic D., Filiposki B. 2010: Regional spread and gross margin in the production of tobacco in the Republic of Macedonia. Економика пољопривреде, год. 57, SI-2, 234-242, Београд, ISSN 0352-34621.
6. СТОЈАНОСКА С., СТОЈАНОСКИ Л. 2006. Регионална застапеност и структура во производството на тутун во Р Македонија, Тутун/Tobacco бр. 5-6 стр.116-122. ЈНУ Институт за тутун – Прилеп.
7. СТОЈАНОСКА С., СТОЈАНОСКИ Л. 2006. Застапеност на одделните типови тутун во регионите и реоните на Р Македонија, Тутун/Tobacco бр. 11-12 стр. 225-231. ЈНУ Институт за тутун – Прилеп
8. СТОЈАНОСКА С. 2007. Анализа на откупените количини на типовите и сортите тутун во производните региони на Р Македонија. Тутун/Tobacco бр. 7-8 стр. 172-176. Научен институт за тутун – Прилеп
9. СТОЈАНОСКА С. 2011. Показатели на откупените количини на тутун. Тутун/Tobacco бр. 7-12 стр. 86-94. Научен институт за тутун – Прилеп
10. УЗУНОСКИ М. 1985. Производство на тутун. Стопански весник, стр.53-63. Прилеп.
11. ФИЛИПОСКИ К., ТРАЈКОСКИ Ј., ДИМИТРИЕСКИ М. 1999. Тутунска карта на Р Македонија. Посебна публикација - Министерство за земјоделство и Стопанска комора на Р Македонија.

12. ФИЛИПОСКИ К., СТОЈАНОВСКА С. 2000. Распространетост и динамика на производството на тутун во светот и во Република Македонија. Тутун бр. 4-6 стр. 94-108. ЈНУ Институт за тутун – Прилеп.
13. ФИЛИПОСКИ К., МИТРЕСКИ М., ХРИСТОСКИ Ж. 2000. Производство на тутун во прилепскиот тутунопроизводен реон. Тутун бр. 9-10 стр. 221-234. ЈНУ Институт за тутун – Прилеп.
14. ФИЛИПОСКИ, К. 2004. Монографија - 80 години научна дејност на Институтот за тутун Прилеп. Стр. 10-11. Прилеп
15. ФИЛИПОСКИ К. 2007. Состојби и развој на производството на тутун во Република Македонија до влезот на ЕУ. Тутун бр. 5-6 стр. 129-138. ЈНУ Институт за тутун – Прилеп.
16. ФИЛИПОСКИ К. 2007. Динамика на производството на ориенталски тутуни во балканските простори. Тутун бр. 7-8 стр. 163-171. ЈНУ Институт за тутун – Прилеп.
17. ФИЛИПОСКИ К., ПЕШЕВСКИ М., РАЛЕВИЌ Н., КАБРАНОВА Р. 2010. Производство на ориенталските тутуни во балканските земји. Тутун бр. 7-12 стр. 94-102. Научен институт за тутун – Прилеп.
18. Државен завод за статистика. Регионален годишник. Регионите во Република Македонија 2012, Скопје
20. Државен завод за статистика. Статистички годишник (2005-2011), Скопје.
21. Статистички прегледи: Поледелство, овоштарство и лозарство, за 2006 до 2011 година.
22. FAO – FAOSTAT. Statistical databases. Rome.
23. Извештаи на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство на Република Македонија за периодот од 2006 до 2011 година.
24. Службен лист на СФРЈ бр.11/1965. Основен Закон за тутун.
25. Службен весник на СРМ бр.8/1973. Закон за тутун.
26. Службен весник бр.29/1986. Закон за изменување и дополнување на законот за тутун.
27. Службен весник бр.8/1987. Решение за определување на производните региони и реони за производство на тутун.
28. Службен весник на Р Македонија бр.24/1997. Решение за определување на производните региони и реони за типовите на суров тутун во лист кои се одгледуваат на овие региони, односно реони.
29. Службен весник на Р Македонија бр.29/1997. Решение за определување на производните региони и реони за типовите на суров тутун во лист кои се одгледуваат на овие региони, односно реони.

30. Службен весник на Р Македонија бр.30/1997. Решение за изменување и дополнување на Решението за определување на производните региони и реони за типовите на суров тутун во лист кои се одгледуваат на овие региони, односно реони.
31. Службен весник на Р Македонија бр.38/1997. Решение за изменување и дополнување на Решението за определување на производните региони и реони за типовите на суров тутун во лист кои се одгледуваат на овие региони, односно реони.
32. Службен весник на Р Македонија бр.57/2003. Решение за изменување и дополнување на Решението за определување на производните региони и реони за типовите на суров тутун во лист кои се одгледуваат на овие региони односно реони.
33. Анализи - Научен институт за тутун. Прилеп.
34. <http://www.universalcorp.com> (15.01.2013, 05.02.2013)